

JOHNA LOCKE'A KONCEPCJA TOLERANCJI
JAKO REAKCJA NA ZASADĘ „CUIUS REGIO, EIUS RELIGIO”

Streszczenie

Celem artykułu jest prezentacja i ocena argumentacji na rzecz potrzeby tolerancji religijnej, jaką znajdujemy w *Liście o tolerancji* Johna Locke'a (1632-1704). Pojęcie tolerancji zostało wypracowane przez angielskiego filozofa w odniesieniu do politycznej zasady *cuius regio, eius religio* („czyja władza, tego religia”), sformułowanej *expressis verbis* na Zjeździe w Augsburgu w 1555 r., ale znacznie wcześniej zastosowanej w Anglii za rządów króla Henryka VIII. Locke pokazał, że podporządkowanie religii bieżącej polityce było fatalnym błędem politycznym. W latach 1530-1689 spowodowało to państwowy terror, wrzenie społeczne i wyraźną deprecjację religii chrześcijańskiej. Król stał się najwyższym zwierzchnikiem Kościoła w Anglii, decydował o formach kultu i o dogmatycznym kształcie oficjalnej religii. Rządy oparte na zasadzie *cuius regio, eius religio* z definicji były nietolerancyjne wobec „niepaństwowych” grup wyznaniowych. Ich przekonania religijne były spychane do sfery życia prywatnego, pozostając z punktu widzenia prawa nielegalnymi. Przeciwnicy władzy królewskiej byli wykluczani ze sfery publicznej, więzieni, a nawet skazywani na karę śmierci. John Locke był pierwszym europejskim myślicielem, który do końca pojął istotę tego skrajnie niebezpiecznego i politycznie kosztownego błędu, popełnionego przez króla Henryka VIII i jego następców. Wywołując swoimi tekstami szerokie dyskusje o potrzebie tolerancji, znacząco przyczynił się do politycznego, społecznego i religijnego pokoju w Anglii.

Pierwotnym celem Johna Locke'a nie był projekt ogólnie akceptowanej tolerancji religijnej. Mimo pewnych sympatii dla socynian, angielski myśliciel nie miał skłonności irenistycznych. Nie chciał uczestniczyć w opracowywaniu międzyreligijnego teologicznego minimum, możliwego do zaakceptowania przez wszystkie strony religijnego sporu. Locke jako filozof polityki odpowiedział na potrzebę swoich czasów. Głównym problemem było wyjście Anglii ze stanu permanentnego wrzenia, krwawych konfliktów i ciągłych ideologicznych dysput, powodujących wzrost nienawiści religijnych i politycznych, i zaprowadzenie trwałego pokoju społecznego. Jego koncepcja tolerancji miała przede wszystkim znaczenie historyczne, ale do pewnego stopnia przyczyniła się także do rozwoju europejskiej demokracji.

JOHN LOCKE'S CONCEPT OF TOLERANCE
AS A REACTION TO THE PRINCIPLE “CUIUS REGIO, EIUS RELIGIO”

Summary

As the aim of this article is to demonstrate and assess of argumentation value for the tolerance, we can find in *The Letter on Tolerance*, written by John Locke (1632–1704). His concept of tolerance was the answer to the political principle *cuius regio, eius religio*, for the first time verbally formulated in Germany (Augsburg, 1555), but much earlier applied in England during the reign of Henry VIII. Beyond all doubt Locke proved that religion subordination to the current politics was a fatal political error. In the 1530–1689 years it caused political terror, social turmoil and considerable depreciation of Christian religion. A king was a Supreme Governor of Church of England and in practise decided on dogmatic shape of official religion. Governments based on the principle *cuius regio, eius religio* were intolerant by definition towards “non stated-owned” confessional communities. Their religious beliefs were driven back to the illegal private life. Royal opponents were excluded from the public sphere, imprisoned and even executed. John Locke was the first European thinker, who thoroughly understood this extremely expensive political error, committed by the king Henry VIII and his successors, and by his writings provoked

comprehensive discussions, which to a considerable degree led to the political, social and religious peace in England.

As a primordial aim for John Locke was not to make a project of generally accepted religious tolerance. In spite of some sympathy to Socinian writers, English thinker had no irenistic inclinations, in order to participate in creation of inter-religious theological minimum, possible to accept by all sides. Locke, as a philosopher of politics responded to the needs of his times. The main problem was how to get England out from a state of permanent turmoil, bloody conflicts and continuous ideological discussions, bringing out growing religious and political hate, and to lead to stable social peace. His concept of tolerance had first and foremost historical meaning and to some degree contributed to the development of European democracy.

Summarised by Antoni Szwed

Słowa kluczowe: tolerancja, konflikty religijne i polityczne, Reformacja protestancka, podporządkowanie religii polityce.

Key words: tolerance, political and religious conflicts, Protestant Reformation, religion subordination to politics.

Information about Author: Dr habil. ANTONI SZWED, Prof. of Pedagogical University of Cracow —Department of Philosophy and Sociology at the Pedagogical University of Cracow; address for correspondence: ul. Podchorążych 2, PL 30-084 Kraków; e-mail: aszwed@poczta.onet.pl